

DAWID ABRAMOWICZ

ORCID 0000-0003-0523-8379

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

ŻANETA BANASIAK, MARZENA KĘDRA, PAWEŁ HOFFMAN, DOROTA PILNA

*Publiczna Szkoła Podstawowa Cogito
w Poznaniu*

NAUCZANIE ZDALNE Z PERSPEKTYWY UCZNIÓW I NAUCZYCIELI. PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA MODELU WIRTUALNEGO W NAUCZANIU ZDALNYM W KLASACH STARSZYCH W SZKOLE PODSTAWOWEJ COGITO W POZNANIU

ABSTRACT. Abramowicz Dawid, Banasiak Żaneta, Kędra Marzena, Hoffman Paweł, Pilna Dorota, *Nauczanie zdalne z perspektywy uczniów i nauczycieli. Przykład zastosowania modelu wirtualnego w nauczaniu zdalnym w klasach starszych w szkole podstawowej Cogito w Poznaniu* [Remote Learning from a Perspective of Students and Teachers. The Application of the Virtual Model in Remote Learning in Older Grades in Cogito Primary School in Poznań]. *Studia Edukacyjne* no. 62, 2021, Poznań 2021, pp. 87-102. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2021.62.5

Remote education is not a new issue discussed in the literature, but in the face of the restrictions introduced by the COVID-19 pandemic, this type of education has developed dynamically. In the conditions of technological progress, it seems that particularly interesting in remote education is the virtual model, applied in March-June 2020 at the level of primary education at the Cogito Public Primary School in Poznań. In order to identify and evaluate remote education in the virtual model from the perspective of students and teachers, surveys with the use of an on-line questionnaire were carried out.

Key words: distant education, virtual model, primary education, Célestin Freinet's pedagogy

Wprowadzenie

Problematyka kształcenia zdalnego stanowi niewątpliwie jedno z ważniejszych wyzwań edukacyjnych ostatnich lat w sferze edukacji. Rozwój tech-

nik kształcenia na odległość, mimo że obserwowany był od początku XXI wieku, w szerokiej skali zastosowany został w warunkach pandemii koronawirusa Sars-2 COVID-19¹. W wyniku wprowadzanych obostrzeń i zasad bezpieczeństwa sanitarnego, zmiany w organizacji edukacji pozwoliły nie tylko przetestować znane już techniki kształcenia na odległość, ale także poznać nowe, innowacyjne rozwiązania edukacyjne².

Duże znaczenie w technicznym umożliwieniu prowadzenia kształcenia zdalnego w bezpiecznej formie ma współpraca narodowych agencji rządowych z międzynarodowymi organizacjami i podmiotami sektora prywatnego³. Rozwój technologiczny charakterystyczny dla społeczeństw XXI wieku pozwolił na powszechne stosowanie najnowszych modeli, w tym modelu wirtualnego, który charakteryzuje się ogólnie stosowanym wykorzystywaniem w zdalnej edukacji usług i narzędzi Internetu⁴. Model ten oceniany jest jako najbardziej rozwinięty w porównaniu z dotychczas znanymi modelami (korespondencyjnym, teleedukacyjnym, multimedialnym), ponieważ umożliwia oddziaływanie w zróżnicowany sposób na zmysły, najlepiej odpowiadając na potrzeby uczestników współczesnej edukacji⁵.

Celem niniejszego opracowania jest omówienie perspektywy uczniów szkoły podstawowej w klasach 4-7 w związku z nauczaniem zdalnym, zorganizowanym w formie wirtualnej, w ramach platformy MS Teams. Dokonana ocena uczniów dotyczy stosowania przez nauczycieli metod kształcenia, a także oprogramowania MS Teams. W opracowaniu przeanalizowano warunki uczenia się w formie tradycyjnej i w nauczaniu zdalnym, z uwzględnieniem potrzeb emocjonalnych uczniów. W artykule uwzględniono również perspektywę nauczycieli podstawowych przedmiotów szkolnych w zakresie możliwości realizowania treści kształcenia, stosowania metod i technik kształcenia. Ze względu na indywidualną koncepcję nauczania w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito, w analizach pojawiają się elementy nawiązujące do pedagogiki alternatywnej Celestyna Freineta.

¹ L. Sun, Y. Tang, W. Zuo, *Coronavirus pushes education online*, *Nature Materials*, 2020, 19, s. 687.

² A. Sindiani i in., *Distance education during the COVID-19 outbreak: A cross-sectional study among medical students in North of Jordan*, *Annals of Medicine and Surgery*, 2020, s. 186.

³ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *COVID-19 Education Response*, Education Sector issue notes, 2020, s. 2.

⁴ N. Walter, *Mamy (za) duży wybór – jak nie zgubić się wśród narzędzi cyfrowych?* [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, Warszawa 2020, s. 52.

⁵ A. Bozkurt, *From Distant Education to Open and Distance Learning: A Holistic Evaluation of History, Definitions and Theories*, [w:] *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism*, red. S. Sisman-Ugur, G. Kurubacak, Hershey 2019, s. 253; M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5, s. 43.

Metody badań i charakterystyka środowiska kształcenia zdalnego w szkole

W okresie 8-19 czerwca 2020 roku, wykorzystując platformę MS Teams, przeprowadzono wśród uczniów klas 4-7 w Publicznej Szkole Podstawowej Cogito w Poznaniu badania sondażowe, których celem była uczniowska ocena nauczania zdalnego na platformie MS Teams. W badaniu sondażowym wzięło udział 139 chętnych uczniów – 71 dziewczynek i 68 chłopców. Kwestionariusz ankiety składał się z 13 pytań dotyczących oceny kształcenia zdalnego na Teams, w tym oceny stosowanych metod przez nauczycieli, i dostosowany był do ich możliwości. Uczniowie w okresie nauczania zdalnego odbywali lekcje w modelu wirtualnym, na platformie MS Teams. W badaniu nie uwzględniono uczniów klas ósmych, jako że w roku szkolnym 2019/2020 w szkole nie funkcjonował jeszcze oddział klasy ósmej.

Z kolei, w ostatnim tygodniu pracy szkolnej poproszono wszystkich nauczycieli uczących w klasach 4-7 (48 osób) o wypełnienie kwestionariusza ankiety on-line, dotyczącej stosowanych metod i technik kształcenia oraz refleksji związanych z nauczaniem zdalnym na platformie MS Teams. Szczególnie istotne było określenie narzędzi cyfrowych stosowanych przez nauczycieli w trakcie nauczania zdalnego oraz wskazanie zalet i trudności nauczania w formie zdalnej. Doświadczenia nauczycieli z punktu widzenia poszczególnych przedmiotów zaprezentowano w dalszej części opracowania.

Badania zostały przeprowadzone w szkole, w której stosowane są założenia i techniki typowe dla pedagogiki alternatywnej Celestyna Freineta⁶, uwzględnione w Programie profilaktyczno-wychowawczym i programie szkoły „Kreatorzy Świata”⁷. W warunkach nauczania zdalnego zajęcia prowadzone były wyłącznie w formie wideo, na platformie e-learningowej Teams, która umożliwiała zarówno pracę synchroniczną uczniów i nauczycieli w trakcie zajęć, jak i działania realizowane po lekcjach, najczęściej w formie wykonywania przez uczniów zadań obowiązkowych lub nieobowiązkowych. Jednocześnie wykorzystywano dziennik elektroniczny służący działalności organizacyjnej, jak na przykład sprawdzanie obecności, zamieszczanie ocen dotyczących postępów uczniów, uzupełnianie tematów lekcji, korespondencja z rodzicami i opiekunami. Podczas zajęć w formie zdalnej uczniowie i nauczyciele korzystali ze zróżnicowanych multimediiów, źródeł internetowych i aplikacji. Zajęcia w formie zdalnej podzielone były na dwie części: jedną poświęconą przekazywaniu wiedzy oraz drugą, w której uczniowie pracowali

---

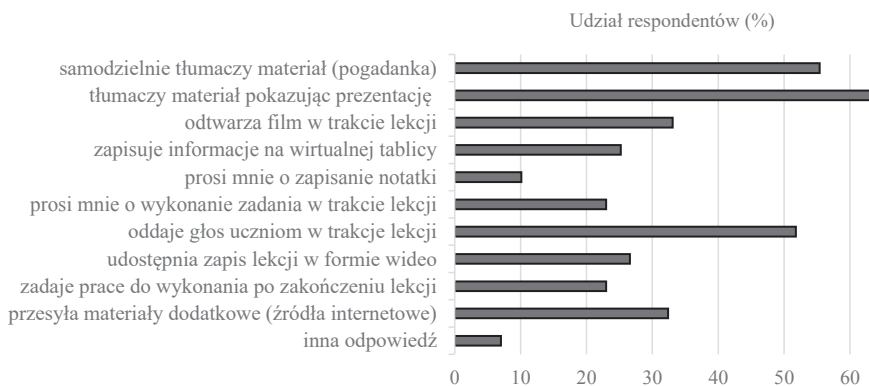
⁶ M. Kędra, *Razem z dzieckiem. Poradnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, Warszawa 2014, s. 11.

⁷ M. Kędra, EduNews.pl, *Szkola Kreatorów Świata*; <https://edunews.pl/system-edukacji/szkoly/3407-szkola-kreatorow-swiata>, [dostęp: 28.11.2020].

samodzielnie lub w grupach. Podstawą pracy uczniów było wykonywanie samodzielnie wybranych zadań, poprzedzone planowaniem pracy⁸. Ponadto, w szkole prowadzono konsultacje wideo z nauczycielem, skierowane do uczniów i ich rodziców lub opiekunów. W celu przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu uczniów, szkoła umożliwiła im wypożyczenie sprzętu elektronicznego.

Nauczanie zdalne z perspektywy uczniów

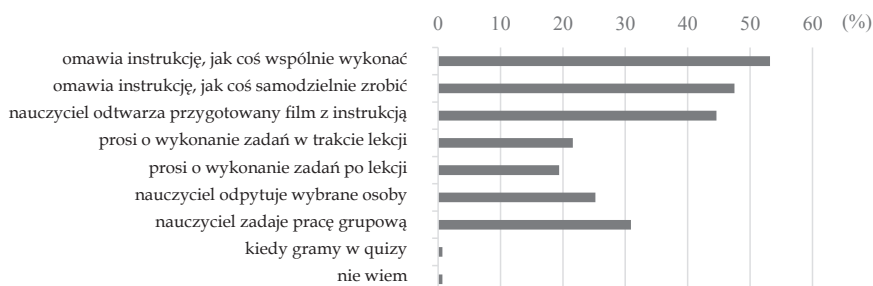
W kontekście stosowanych przez nauczycieli metod kształcenia, uczniowie ocenili, że najbardziej lubią zdobywać wiedzę, kiedy nauczyciel tłumaczy nowy materiał, dokumentując przygotowaną prezentację zdjęciami, wykresami, rysunkami (63,3%), prowadzi pogadankę wyjaśniającą nowy materiał (55,4%), a także oddając głos uczniom (51,8%). Co trzeci uczeń zadeklarował, że lubi uczyć się nowych treści, kiedy nauczyciel na Teams odtwarza film (33,1%) lub przesyła dodatkowe źródła do zapoznania się (32,4%). Najgorzej uczący oceniają sytuację, podczas której nauczyciel prosi ich o zapisanie notatek w zeszyte w czasie lekcji na Teams (10,1%). Udział odpowiedzi uczniów oceniających sposoby zdobywania nowej wiedzy został przedstawiony na rycinie 1.

Ryc. 1. Uczniowska ocena sposobów zdobywania nowej wiedzy na platformie MS Teams
(źródło: opracowanie własne)

⁸ H. Semenowicz, *Freinet w Polsce*, Warszawa 1980, s. 21; także, *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Warszawa 1996, s. 49; E. Filipiak, *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, Sopot 2012, s. 36; M. Kędra, *Warsztatownia freinetowska w Cogito*, Poznań 2018, s. 98.

Uczniowie ocenili, że najbardziej lubią zdobywać nowe umiejętności w sytuacji, kiedy nauczyciel przedstawia instrukcje w czasie rzeczywistym, jak coś wykonać, a uczniowie wykonują to wspólnie z nauczycielem (53,2%). Niemal połowa uczniów zadeklarowała, że preferują zdobywanie nowych umiejętności podczas nagrywania przez nauczyciela filmu z instrukcją, jak coś wykonać, a uczniowie mogą zrobić to w wolnym czasie (47,5%). Co trzeci uczeń zadeklarował, że w zdobywaniu nowych umiejętności odpowiada mu praca grupowa na Teams (30,9%). Z kolei, tylko 18,1% uczniów uznało, że lubi zdobywać nowe umiejętności wykonując zadane przez nauczyciela ćwiczenia. Udział odpowiedzi uczniów oceniających sposoby zdobywania nowych umiejętności został zaprezentowany na rycinie 2.

Ryc. 2. Uczniowska ocena sposobów zdobywania nowych umiejętności na platformie MS Teams

(źródło: opracowanie własne)

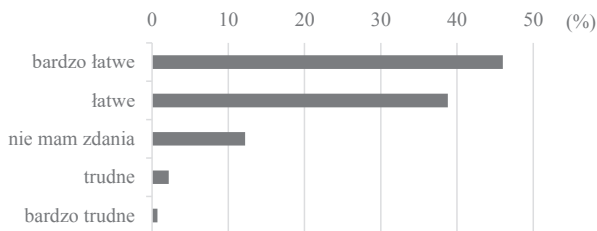
Uczniowie chętnie i z zadowoleniem opisywali sytuacje uczenia się na MS Teams. Najczęściej odwoływali się do lekcji języka angielskiego, matematyki i języka polskiego, a następnie do dobrych przykładów zachowań nauczycieli z biologii, historii i geografii. Uczniowie ponownie opowiadali się za wartościowo przygotowanymi prezentacjami oraz pogadankami; część z nich zwróciła uwagę na wysoką ocenę stosowania przez nauczycieli quizów on-line.

Główna refleksja uczniów na temat zdobywania wiedzy i umiejętności podczas lekcji zdalnych dotyczyła stosowania zróżnicowanych metod aktywizujących lub wymagających od uczniów pewnego zaangażowania (jak quizy, gry dydaktyczne, zadania wykonywane podczas lekcji), przy jednoczesnym przekazywaniu podstawowej wiedzy, na przykład w formie pogadanki lub prezentacji multimedialnej. Jak ocenia Walter, potrzeba stosowania metod aktywizujących stanowi najskuteczniejszą i najbardziej atrakcyjną formę prowadzenia zajęć w formie zdalnej⁹. Uczniowie docenili sposób utrwalenia wie-

⁹ N. Walter, *Mamy (za) duży wybór*, s. 53.

dzy poprzez oglądanie krótkich filmów. Spośród przedmiotów, na których najwygodniej się im pracowało, wymieniali najczęściej te, które łączyły różne rodzaje aktywności, kiedy pracowali zarówno nauczyciele, jak i uczniowie. Szczególnie doceniono pobudzanie aktywności podczas lekcji angielskiego, gdzie stosowane były quizy i gry dydaktyczne. Uczniowie uznali wartość lekcji matematyki, podczas których istniała szansa pracy grupowej, pisanie na udostępnionej tablicy, wykonywania ćwiczeń na lekcji, jak również możliwość rozmowy z nauczycielem w czasie trwania lekcji w formie obustronnej pogadanki, zwłaszcza na języku polskim, a także słuchania ciekawych opowieści na historii. Z kolei, zastosowanie prezentacji multimedialnych oraz metod aktywizujących po prezentacji lub w jej trakcie oceniono bardzo wysoko na lekcjach biologii i geografii. Uczniowie docenili również możliwość obejrzenia filmu, na przykład na etyce lub muzyce. Warto zwrócić uwagę, że w klasach starszych na poziomie szkoły podstawowej forma nie powinna być skomplikowana ani trudna dla uczniów, jednak rekomenduje się na tym etapie wprowadzanie również bardziej złożonych zadań, co umożliwi budowanie wśród uczniów poczucia kompetencji¹⁰. Jak dodaje autorka, na tym etapie „nie można przesadzić z ilością materiału, bo uczniowie będą szukali drogi na skróty”¹¹.

Uczniowie zadeklarowali również, że nie mają problemów z obsługą Teams; 84,8% uznało, iż jest bardzo łatwa lub łatwa, a 12,2% osób określiło, że nie ma zdania na ten temat. Tylko 3% respondentów oceniło, że obsługa Teams jest trudna lub bardzo trudna. Udział odpowiedzi uczniów oceniających łatwość obsługi platformy MS Teams obrazuje rycina 3.

Ryc. 3. Uczniowska ocena łatwości obsługi platformy MS Teams

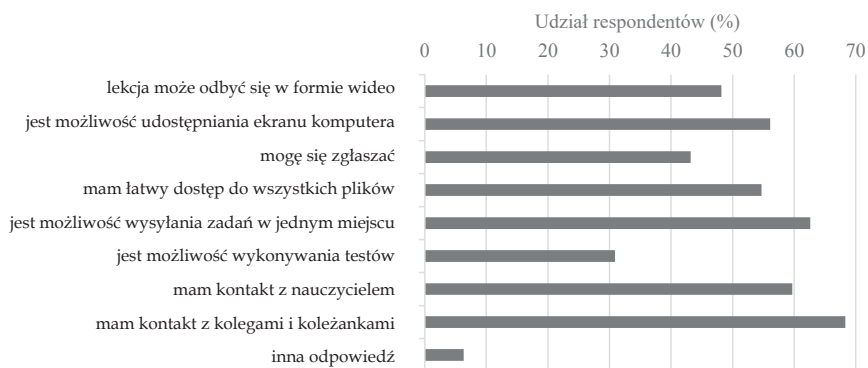
(źródło: opracowanie własne)

Wśród korzyści wynikających ze stosowania oprogramowania MS Teams w nauczaniu zdalnym uczniowie doceniają najbardziej możliwość kontaktów

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

z koleżankami i kolegami (68,3%), przesyłania nauczycielom za pomocą tej platformy zadań i materiałów w jednym miejscu (62,6%), jak również samego kontaktu z nauczycielem (59,7%). Ponadto, ankietowani stosunkowo wysoko oceniają funkcję udostępniania pulpitu (56,1%), posiadania dostępu do materiałów w jednym miejscu (54,7%) oraz nawiązywania połączenia wideo (48,2%). Tylko 30,9% uczniów pozytywnie ocenia opcje umożliwiające przeprowadzanie testów, kartkówek i sprawdzianów. Udział odpowiedzi uczniów oceniających funkcje platformy MS Teams został przedstawiony na rycinie 4.

Ryc. 4. Uczniowska ocena funkcji platformy MS Teams

(źródło: opracowanie własne)

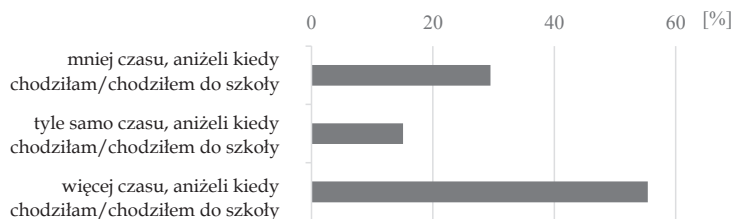
Uczniowie zasadniczo lubią uczenie się na MS Teams, jednak wśród wad korzystania z tej platformy wymieniają najczęściej zakłócenia w połączeniu internetowym (jakość wideo), a także zwracają uwagę na dłuższy czas spędzany przed komputerem. Część badanych dostrzegła problem w wykonywaniu zadań poza lekcją (część preferowałaby wykonywanie wszystkich zadań podczas lekcji na Teams), a część dostrzega kłopot w umieszczaniu zadań przez nauczycieli w różnych miejscach. Ankietowani skarżą się również, że niekiedy pewni uczniowie piszą podczas lekcji w czacie, co ich rozprasza. Problemem, z punktu widzenia uczniów, jest sporadyczne tworzenie kilku wirtualnych spotkań w ramach jednej lekcji.

Większość uczniów nie miała trudności z wymienieniem ulubionych multimediów wykorzystywanych podczas lekcji na Teams. Najczęściej przytaczali nazwy multimediów – gier i quizów internetowych (np. Quizizz, Kahoot, Quizlet) oraz formularzy z pytaniami (np. MS Forms). Ponadto, badani zwracali uwagę na atrakcyjnie przygotowane przez nauczycieli prezentacje (np. Genially, PowerPoint) lub tworzenie i wykorzystywanie filmów wideo

umieszczanych na platformach wideo (np. YouTube). Niektórzy ocenili, że atrakcyjnym multimedialnym jest wirtualna tablica (np. WhiteBoard). Z kolei, niewielu ankietowanych zadeklarowało, że nie podoba się im wykorzystywanie multimedialnych przez nauczycieli. Wymieniane przez nich propozycje znajdują równie silne uzasadnienie w literaturze, gdzie zarówno gry, jak i quizy internetowe należą do najchętniej wykorzystywanych przez uczniów w edukacji zdalnej¹². Badani z entuzjazmem korzystają z takich aplikacji i oprogramowania, które pozwalają na „prezentowanie ich twórczości” oraz „wyzwolenie ich kreatywności”¹³.

Ponad połowa uczniów (55,4%) zadeklarowała, że w modelu nauczania zdalnego poza godzinami lekcji poświęca więcej czasu na naukę, aniżeli kiedy chodzili do szkoły. Niemal co trzeci badany (29,5%) uznał, że poświęca mniej czasu na naukę w domu, natomiast 15,1% ankietowanych oceniło, że nauka poza lekcjami zajmuje im tyle samo czasu. Udział odpowiedzi uczniów oceniających ilość czasu spędzanego na nauce poza lekcjami na Teams zaprezentowano na rycinie 5.

Ryc. 5. Uczniowska ocena ilości czasu spędzanego na nauce poza lekcjami na Teams

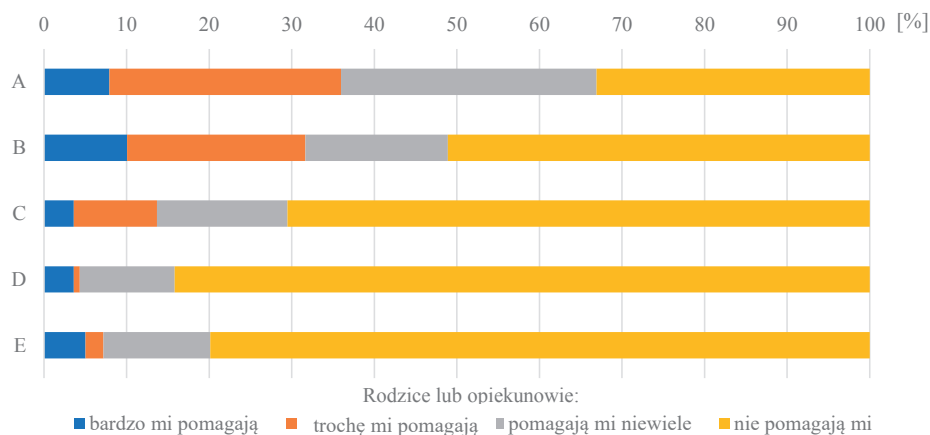
(źródło: opracowanie własne)

Oceniając samodzielność uczniów w nauczaniu zdalnym, największą wykazują badani w logowaniu się na Teams i łączeniu na lekcje (84,2%), przesyłaniu wykonanych zadań do nauczyciela (79,9%) oraz wykonywaniu testów, kartkówek i sprawdzianów (70,5%). Obszar pomocy rodziców stanowią przede wszystkim takie działania, jak ich zaangażowanie podczas wykonywania zadań obowiązkowych (36%) oraz dodatkowych (31,7%). Udział odpowiedzi uczniów oceniających stopień zaangażowania rodziców lub opiekunów w nauczaniu zdalnym prezentuje rycina 6.

¹² M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5, s. 41; N. Walter, *Mamy (za) duży wybór*, s. 53.

¹³ J. Ścibór, *Wstrzymaj siebie, rusz ucznia: e-nauczanie a e-twórczość [w:] Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19*, s. 63.

Ryc. 6. Stopień zaangażowania rodziców lub opiekunów w nauczaniu zdalnym na Teams
 objaśnienia: A - wykonywanie zadań obowiązkowych (w ramach tzw. „Dziennika Badacza”),
 B - wykonywanie zadań dodatkowych (tzw. sprawności), C - wykonywanie testów, kartkówek,
 sprawdzianów, D - łączenie się na lekcje, E - przysyłanie zadań
 (źródło: opracowanie własne)

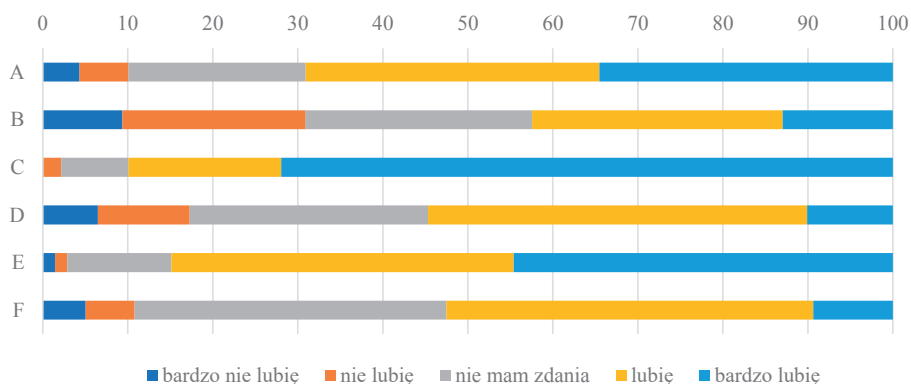
Samodzielność pracy podobnie ocenili uczestnicy badania przeprowadzonego we Wrocławiu przez grupę PWC¹⁴, którzy zdecydowanie określili, że nie potrzebują pomocy osób dorosłych w korzystaniu z narzędzi zdalnego nauczania. Jednakże, podobnie jak w przypadku badań w szkole Cogito, byli też uczniowie, którzy w konkretnych przypadkach prosili o pomoc osoby dorosłe. W tym kontekście zwraca się uwagę na to, aby samodzielność uczniów w nauczaniu zdalnym i wszelkie jej próby każdorazowo były doceniane zarówno przez opiekunów dzieci, jak również przez nauczycieli uwzględniających samodzielność w systemie oceniania¹⁵.

Aż 69% uczniów zadeklarowało, że bardzo lubi i lubi uczyć się w szkole, a uczenie się na Teams podoba się około 42,4%. Odnosnie spotkań z kolegami i koleżankami, badani zdecydowanie doceniają bezpośrednie kontakty w szkole (89,9%), z czego aż 71,9% respondentów zadeklarowało, że „bardzo lubi” spotykać się z rówieśnikami w szkole. W przypadku spotkań na Teams 54,7% uczniów oceniło tę formę kontaktu za pozytywną, z czego najwyższą ocenę wskazało tylko 10,1% ankietowanych. Wynika z tego, że Teams stanowi pewną alternatywę dla utrzymywania kontaktów i relacji pomiędzy

¹⁴ PWC, *Badanie wpływu zdalnego nauczania na nauczycieli, uczniów i ich rodziców*, Raport z badania kwestionariuszowego, Wrocław 2020, s. 7.

¹⁵ *Kształcenie na odległość. Poradnik dla szkół*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2020, s. 7.

uczniemi, jednak dużo bardziej wartościowym środowiskiem jest spotkanie się w szkole. Podobny stosunek wyrażany jest odnośnie kwestii spotykania swoich nauczycieli w szkole. Udział odpowiedzi uczniów obrazujący stosunek uczniów do uczenia się w szkole oraz na platformie Teams zaprezentowano na rycinie 7.

Ryc. 7. Stosunek uczniów do uczenia się w szkole oraz na platformie Teams

Objaśnienia: A - uczenie się w szkole, B - uczenie się na Teams, C - spotkanie się z rówieśnikami w szkole, D - spotkanie się z rówieśnikami na Teams, E - spotkanie nauczycieli w szkole, F - spotkanie nauczycieli na Teams

(źródło: opracowanie własne)

Również w tym przypadku odpowiedzi uczniów są podobne do deklaracji uczestników badania przeprowadzonego we Wrocławiu przez grupę PWC¹⁶. Zdaniem ankieterowanych, aż 65% preferuje formę lekcji prowadzonych w szkole, natomiast 18% wolałoby uczyć się w domu. Uczniowie tego badania zasadniczo oceniają, że nauka w szkole jest ciekawsza i daje więcej satysfakcji, aniżeli zajęcia w modelu wirtualnym. Jednakże, dostrzegają zalety uczenia się w domu na MS Teams, najczęściej zwracając uwagę na: a) możliwość poświęcenia większej ilości czasu na własne zainteresowania, b) możliwość częstszego korzystania ze źródeł internetowych podczas lekcji, c) brak hałasu panującego zwykle na korytarzu podczas przerw, d) możliwość konsultacji wideo z nauczycielem (w szkole nauczyciel bywa mniej uchwytany, bo np. pełni dyżur podczas przerwy, przygotowuje materiały na lekcje itp.), e) możliwość dłuższego spania i odpoczynku.

¹⁶ PWC, *Badanie wpływu zdalnego nauczania*, s. 8.

Nauczanie zdalne w ocenie nauczycieli - metody, narzędzia cyfrowe oraz zalety i trudności zdalnego nauczania

Uwzględniając podział metod kształcenia zaproponowany i zmodyfikowany przez Bereźnickiego¹⁷, wśród najczęściej stosowanych metod podających w nauczaniu zdalnym badani nauczyciele najczęściej stosowali pogadankę (zwłaszcza na lekcjach języka angielskiego, języka polskiego, historii, biologii, geografii, techniki, informatyki, religii, wychowania fizycznego). W ramach tej grupy metod stosowano pracę z tekstem źródłowym (np. język angielski, język polski, historia, geografia, religia). Z kolei, stosowanie metod problemowych w nauczaniu zdalnym odbywało się w formie gier dydaktycznych (np. język angielski, język polski, matematyka), zadań problemowych (np. język polski, geografia) i dyskusji o charakterze problemowym (biologia, geografia, technika, wychowanie fizyczne). Innym przykładem było stosowanie metody odwróconej lekcji (np. na lekcjach matematyki). W trakcie nauczania zdalnego metody z grup eksponujących stosowane były na lekcjach muzyki (np. pokaz gry na instrumencie), biologii (film edukacyjny i pokaz połączony z przeżywaniami), a także na technice, w formie wystawy przygotowywanych modeli. W przypadku metod praktycznych respondenci zadeklarowali stosowanie w nauczaniu zdalnym zwłaszcza ćwiczeń przedmiotowych, jak na przykład obliczenia (matematyka, chemia, fizyka), ćwiczenia laboratoryjne w warunkach domowych (biologia), praca z mapą i klimatogramem (geografia) oraz wykonywanie ćwiczeń w formie interaktywnych kart pracy. Nauczyciele biorący udział w badaniu stosowali również techniki typowe dla pedagogiki Celestyna Freineta, a zwłaszcza planowanie pracy, doświadczenia poszukujące, swobodne teksty¹⁸.

Wśród narzędzi cyfrowych stosowanych na lekcji w modelu wirtualnym w klasach 4-7 szkoły podstawowej nauczyciele zadeklarowali korzystanie z takich, które służą prezentowaniu treści na lekcji, jak również umożliwiających przeprowadzanie ćwiczeń lub zadań wymagających interakcji z uczniami. W pierwszej grupie narzędzia te służyły przedstawianiu informacji przez nauczyciela w formie prezentacji multimedialnej (np. Microsoft PowerPoint, Genial.ly), udostępniania multimediów internetowych (np. YouTube), a także prezentowania treści, z możliwością ich współtworzenia z uczniami (np. Microsoft Whiteboard, Mentimeter). Z kolei, przeprowadzanie ćwiczeń możliwe było poprzez stosowanie narzędzi pozwalających na prowadzenie interaktywnych testów, quizów i formularzy (np. Quizlet, Quizzz, Kahoot,

---

¹⁷ F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2007, s. 54.

¹⁸ H. Semenowicz, *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Warszawa 1996, s. 49; M. Kędra, *Warsztatownia freinetowska*, s. 36.

Wordwall, Microsoft Forms, Liveworksheets). Dobór tych narzędzi wydaje się zasadny, ponieważ znajdują się one wśród oprogramowania polecanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej¹⁹. Warto zwrócić uwagę również na inne ogólnodostępne zasoby i oprogramowania, zwłaszcza rekomendowane przez inne instytucje zajmujące się edukacją. Wśród nich Frasunkiewicz²⁰ podkreśla szczególnie atrakcyjność zasobów platformy e-podręczniki.pl, zasobów publikowanych na stronie internetowej ministerstwa edukacji, a także lokalne serwisy kulturalne i edukacyjne (np. Centrum Nauki Kopernik, www.kulturadostpna.pl). Stosowanie przytoczonych metod oraz multimediiów odpowiada kluczowej zasadzie nauczania zdalnego, odnoszącej się do tego, że nauczyciel powinien „odejść od trybu podawczego i przyjąć rolę przewodnika po świecie informacji”²¹. Jak ocenia Ścibór²², sytuacja która wymusiła na aktorach procesu kształcenia zmianę dotychczasowej jego formy, umożliwiła również wyzwolenie zaangażowania i naturalną kreatywność uczniów.

Nauczyciele zostali również poproszeni o podanie zalet oraz trudności wynikających z kształcenia w formie zdalnej (tab. 1), dotyczących zarówno nauczycieli, jak i uczniów. Wśród deklarowanych zalet takiego kształcenia najczęściej powoływano się na wygodniejsze warunki pracy (nauczycieli) i uczenia się (uczniowie). Warunki te odnoszą się zwłaszcza do pracy w spokojnej atmosferze, pozbawionej hałasu i pewnych czynników rozpraszających uwagę. Nauczyciele zwrócili również uwagę, że warunki kształcenia zdalnego umożliwiły rozwinięcie kompetencji cyfrowych zarówno ich samych, jak też uczniów.

Tabela 1

Zalety i wady kształcenia w formie zdalnej z perspektywy uczniów klas 4-7 i nauczycieli Publicznej Szkoły Podstawowej Cogito w Poznaniu

	PERSPEKTYWA UCZNIWA	PERSPEKTYWA NAUCZYCIELA
ZALETY	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość uczenia się w dowolnym czasie i poświęcenia więcej czasu na wykonanie zadań, - mniej bodźców rozpraszających i przeszkadzających w nauce - możliwość lepszego skupienia się w ciszy, w domu, - bieżący pełen dostęp do internetowych źródeł wiedzy, - możliwość dłuższego snu, 	<ul style="list-style-type: none"> - mniej problemów wychowawczych, - dostęp do wielu materiałów, które można na bieżąco prezentować pod wpływem rozmów (np. przedstawienie stron omawiających poruszany problem, pokaz materiałów jednocześnie wielu uczniom), - możliwość kontroli tego, który uczeń mówi poprzez przydzielanie głosu osobom, które się zgłaszają,

¹⁹ *Kształcenie na odległość*, s. 47.

²⁰ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.

²¹ J. Ścibór, *Wstrzymaj siebie, rusz ucznia*, s. 63.

²² Tamże.

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">ZALETY</p>	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość uczenia się w domu powodująca zaoszczędzenie czasu zwykle przeznaczanego na dotarcie do szkoły, - możliwość wykonywania innych czynności po wcześniejszym wykonaniu zadań, - możliwy dostęp do zasobów z lekcji również po tej lekcji, w tym możliwość nagrywania i udostępniania nagrań z zajęć, - możliwość włączania do pewnych działań członków rodziny powodująca zacieśnianie więzi rodzinnych (np. prace polegające na majsterkowaniu, wykorzystywania materiałów dostępnych w domu), - możliwość pokazywania własnej przestrzeni (np. ogrodu, pokoju, zwierząt domowych itp.), 	<ul style="list-style-type: none"> - większe możliwości komunikacji pomiędzy nauczycielem a uczniem, - możliwość skupienia się na pomocy uczniom o specjalnych potrzebach edukacyjnych, - zdalne nauczanie skłania do odstąpienia od testów i kartkówek na rzecz częstszego stosowania projektów uczniowskich, - możliwość pracy w domu powoduje oszczędzenie czasu zwykle przeznaczanego na dotarcie do szkoły, - wygoda w prowadzeniu zajęć, - brak konieczności pełnienia dyżurów, - brak konieczności drukowania materiałów dla uczniów,
	<ul style="list-style-type: none"> - możliwość rozwijania umiejętności obsługi cyfrowych narzędzi w trakcie kształcenia zdalnego, w tym poznania i korzystania z nowych, atrakcyjnych narzędzi, - mniejsze narażenie na szkodliwy wpływ hałasu na zdrowie, 	
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">TRUDNOŚCI</p>	<ul style="list-style-type: none"> - brak realnych kontaktów z klasą oraz innymi uczniami i nauczycielami, - mniejsze możliwości integracji, - problem z motywacją do pracy samodzielnej, - wstyd w wypowiedzaniu się w obcym języku na lekcji, - znaczące pogłębienie się różnicy między uczniami - niektórzy pracowali systematycznie, inni wcale, - brak specjalistycznych zajęć ruchowych (wychowanie fizyczne) oraz zajęć bazujących na rozwijaniu zmysłów i zdolności motorycznych (muzyka, plastyka, technika), w których ważną rolę odgrywa wzajemne oddziaływanie zmysłów, - utrudniona możliwość zadawania pytań, - brak możliwości uczestniczenia w zwyczajach powszechnych w środowisku szkolnym (spędza 	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększona ilość pracy (przygotowanie materiałów do pracy zdalnej, długotrwałe sprawdzanie prac uczniów), - utrudniona forma weryfikacji bieżących postępów uczniów i brak możliwości „spojrzenia przez ramię”, niechęć uczniów wobec włączenia kamer, - trudność w kształceniu wybranych umiejętności (np. niechęć do mówienia w języku obcym, brak możliwości zorganizowania zajęć terenowych, doświadczeń, eksperymentów), - trudność w zorganizowaniu grupowej formy pracy, - mniejsze możliwości aktywizacji uczniów, - brak kontaktu wzrokowego, - trudność w przeprowadzonej obiektywnej pracy ucznia i jego postępów w nauce, zwłaszcza wśród uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi,

TRUDNOŚCI	<p>nie przerw na korytarzu, wspólne jedzenie posiłków, korzystanie z biblioteki),</p> <ul style="list-style-type: none"> - zmiana w funkcjonowaniu procesów poznawczych wywołana innym środowiskiem uczenia się, 	<ul style="list-style-type: none"> - podczas zajęć zdalnych włączanie przez niektórych uczniów innych programów, aplikacji lub zajmowanie się sprawami, których nauczyciel nie jest w stanie skontrolować, - trudność w naturalnej realizacji wybranych metod kształcenia, - w kształceniu zdalnym pogłębiające się różnice między uczniami – jedni pracowali systematycznie, inni wcale,
	<ul style="list-style-type: none"> - występujące niekiedy problemy z szerokopasmowym Internetem lub problemy sprzętowe, - zwiększenie czasu pracy lub nauki z wykorzystaniem komputera, - brak pomocy dydaktycznych, materiałów do pracy, zwykle dostępnych w szkole, - niekiedy trudności polegające na wspólnym dzieleniu pomieszczeń lub urządzeń z domownikami wpływające na jakość procesu kształcenia. 	

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań.

Podobnego zdania jest Frasunkiewicz²³, który zachęca do wykazania się chęcią poznania nowych aplikacji i nauczania korzystania z nich, gdyż ich natychmiastowe zastosowanie może wpłynąć na skuteczność nauczania. Z kolei, wśród trudności wynikających z kształcenia zdalnego najczęściej odwoływano się do pogorszenia kontaktów i utrzymywania codziennych relacji, co potwierdzają również wyniki przeprowadzonego w szkole „Badania samopoczucia uczniów szkoły Cogito w Poznaniu”²⁴. Zwracano także uwagę na negatywny wpływ spędzania zbyt dużej ilości czasu w środowisku komputerowym. W tym celu istotne rozwiązanie proponuje Nowak²⁵, twierdząc, że duże znaczenie w tym aspekcie ma wprowadzenie limitów dziennego czasu pracy przy komputerze. Równie istotne jest przewidywanie czasu wykonywanych zadań przez uczniów i próba minimalizacji czasu, który uczeń powinien poświęcić na jego wykonanie²⁶. Ponadto, trudności techniczne (np. posiadanie sprzętu komputerowego, dostęp do szerokopasmowego Internetu) powinny być rozwiązywane przy udziale rodziców oraz dyrekcji szkoły. Jak informuje Pieńkowski²⁷, często istnieje możliwość wypożyczenia sprzętu komputerowego ze szkoły, a w przypadku braku do-

²³ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.

²⁴ Badanie samopoczucia uczniów szkoły Cogito w Poznaniu, Poznań, kwiecień 2020, s. 3.

²⁵ M. Nowak, *Edukacja zdalna w praktyce*, s. 43-44.

²⁶ Tamże.

²⁷ A. Pieńkowski, *Nauczanie na odległość*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5, s. 47.

stępu do Internetu można rozważyć zakup używanego smartfonu z kartą SIM przez szkołę lub rodziców. Należy również uwzględnić zagrożenia wynikające z ciągłego dostępu do Internetu przez uczniów, dotyczące między innymi niewłaściwych treści, cyberprzemocy, reklam oraz możliwości uzależnienia od Internetu, w tym filmów i gier. Dlatego, Ministerstwo Edukacji Narodowej²⁸ zaleca bieżący nadzór w tym zakresie oraz możliwe ustawienie kontroli rodzicielskiej w ramach opcji komputerowych systemów operacyjnych.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań ukazujące perspektywę uczniów oraz nauczycieli szkoły podstawowej wobec zdalnego nauczania sugerują, że taka forma kształcenia, choć posiada zarówno zalety jak i trudności, stanowi jednocześnie dobrą alternatywę dla zachowania ciągłości kształcenia w trudnych warunków pandemii. Wydaje się, że równoległe z formą organizacji kształcenia zdalnego istotne znaczenie dla utrzymania jego skuteczności ma właściwy dobór metod i technik kształcenia, co jest możliwe wówczas, kiedy nauczyciele poznają w tym przypadku potrzeby swoich uczniów. Przedstawiony w opracowaniu model wirtualny kształcenia zdalnego sprawdza się, odpowiadając możliwościom współczesnej młodzieży i nauczycieli, choć niekiedy wymaga przygotowania uczestników procesu kształcenia.

Jakkolwiek badania wskazują, że niektóre grupy uczestników edukacji wyższej zwracają znaczną uwagę na bardzo dużą skuteczność edukacji zdalnej w porównaniu z tradycyjną²⁹, to wydaje się, że w przypadku młodzieży uczęszczającej do klas starszych szkół podstawowych nauczanie zdalne pozostaje wyłącznie dobrą alternatywą, choć nie dla wszystkich. Uczniowie dostrzegają ciekawe rozwiązania stosowane przez ich nauczycieli (aktywizujące metody kształcenia, gry i quizy internetowe, połączenie metod podających z problemowymi itp.), jednak zwracają uwagę na główną trudność nauczania zdalnego – brak rzeczywistego kontaktu z rówieśnikami i nauczycielami. Odpowiedzialność osób dorosłych polega zatem na rozpoznaniu potrzeb edukacyjnych uczniów, zwłaszcza względem trudności związanych z kształceniem zdalnym. Natomiast, z punktu widzenia dyrektorów szkół ważnym zadaniem jest dodatkowo rozpoznanie perspektywy kadry pedagogicznej, w szczególności uwzględniając trudności w pracy w formie zdalnej.

---

²⁸ *Kształcenie na odległość*, s. 44.

²⁹ A. Sindiani i in., *Distance education during the COVID-19 outbreak*, s. 193.

Model wirtualny kształcenia zdalnego, którego zastosowanie zostało przeanalizowane w niniejszym opracowaniu stanowi nadal wyzwanie dla uczestników takiej formy edukacji. Warto jednak zwracać uwagę, aby zarówno uczniowie, jak i nauczyciele nie obawiali się popełnienia błędów czy testowania nowych rozwiązań, a wykazywali obustronnym zrozumieniem i wsparciem³⁰.

BIBLIOGRAFIA

- Bereźnicki F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.
- Bozkurt A., *From Distant Education to Open and Distance Learning: A Holistic Evaluation of History, Definitions and Theories*, [w:] *Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism*, red. S. Sisman-Ugur, G. Kurubacak, IGI Global, Hershey 2019.
- Filipiak E., *Rozwijanie zdolności uczenia się. Z Wygotskim i Brunerem w tle*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2012.
- Frasunkiewicz M., *Przewodnik po e-szkole*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- Kędra M., *Razem z dzieckiem. Poradnik dla nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej*, Wydawnictwo ORE, Warszawa 2014.
- Kędra M., *Warsztatownia freinetowska w Cogito*, Publiczna Szkoła Podstawowa Cogito w Poznaniu, Poznań 2018.
- Kędra M., *EduNews.pl, Szkoła Kreatorów Świata*; <https://edunews.pl/system-edukacji/szkoly/3407-szkola-kreatorow-swiata>, [dostęp: 28.11.2020].
- Kształcenie na odległość – poradnik dla szkół*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2020.
- Nowak M., *Edukacja zdalna w praktyce*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- Pieńkowski A., *Nauczanie na odległość*, Dyrektor Szkoły, 2020, 5.
- PWC, *Badanie wpływu zdalnego nauczania na nauczycieli, uczniów i ich rodziców*, Raport z badania kwestionariuszowego, Wrocław 2020.
- Semenowicz H., *Freinet w Polsce*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1980.
- Semenowicz H., *Nowoczesna Szkoła Francuska technik Freineta*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1996.
- Sindiani A., Obeidat N., Alshdaifat E., Elsalem L., Alwani M., Rawashdeh H., Fares A., Alalawne T., Tawalbeh L., *Distance education during the COVID-19 outbreak: A cross-sectional study among medical students in North of Jordan*, *Annals of Medicine and Surgery*, 2020, 59.
- Sun L., Tang Y., Zuo W., *Coronavirus pushes education online*, *Nature Materials*, 2020, 19.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, *COVID-19 Education Response*, Education Sector issue notes, 2020.
- Ścibór J., *Wstrzymaj siebie, rusz ucznia: e-nauczanie a e-twórczość* [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, EduAkcja, Warszawa 2020.
- Walter N., *Mamy (za) duży wybór – jak nie zgubić się wśród narzędzi cyfrowych?* [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, EduAkcja, Warszawa 2020

³⁰ M. Frasunkiewicz, *Przewodnik po e-szkole*, s. 41.